

Анатолій ФЕДОРЕНКО

АКЦИЗ З “ОБІГУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ”

Розглянуто питання відповідності особливого податку на операції з відчуження цінних паперів та операції з деривативами загальним ознакам акцизного податку та виявлено окремі суперечності їх змісту. Особлива увага приділена механізмам практичного застосування акцизного податку та положенням Податкового кодексу, що потребують удосконалення. Обґрунтовано висновок про домінування фіскальної складової акцизного податку над його функцією як регулятора фондового ринку. Запропоновано зміни до Податкового кодексу з метою усунення колізій окремих норм, що регулюють оподаткування операцій з цінними паперами та деривативами.

З 3 січня 2013 р. в Україні упроваджено особливий податок (акциз) на операції з відчуження цінних паперів та операції з деривативами, що є унікальним явищем у світовій практиці оподаткування операцій із цінними паперами та деривативами. Податок Тобіна, на який посилаються ініціатори акцизного податку, не стосується особливого податку на операції з відчуження цінних паперів та операції з деривативами (далі – особливий податок), оскільки відрізняється від останнього за змістом (не акциз), метою застосування (обмеження спекулятивних операцій з валютою), рівнем ставок (0,01–0,25%), не переслідує досягнення фіскальних цілей. “Серед широкої публіки Тобін став відомим завдяки своїй пропозиції, висловленій ще на початку 1970-их, щодо оподаткування операцій з іноземними валютами, – зазначається у Вікіпедії. Якби цей податок дорівнював лише 0,1%–0,25%, це могло б різко обмежити транскордонні валютні спекуляції, зробивши велику частину з них невігідною, і зменшити їх шкоду, особливо для країн, що розвиваються” [1].

Перші результати застосування особливого податку показали його неефектив-

ність як джерела додаткових надходжень до бюджету та шкідливість за наслідками впливу на фондовий ринок. Так, за перший квартал 2013 р. до бюджету перераховано 2,08 млн. грн. особливого податку замість 150 млн. грн. очікуваних надходжень. З урахуванням надходжень у квітні 2013 р. загальна сума акцизного податку склала 14,74 млн. грн. [2]. За даними Міндоходів, надходження у держбюджет від акцизу в січні-серпні становили 44 млн. грн., які є свідченням того, що сподівання фіскальних органів на наповнення бюджету за рахунок цього джерела загалом не справдилися [3].

Разом з тим на фондовому ринку з’явилися негативні тенденції: відбулося скорочення операцій із векселями, звуження позабіржового ринку корпоративних цінних паперів, згортання операцій із пенсійними активами НПФ та коштами спільного інвестування ІСІ, представленими цінними паперами, що є об’єктом оподаткування особливим податком. “Фондовий ринок уже цілий квартал працює в нових умовах. Запровадження акцизного збору на операції з цінними паперами призвело до зменшення активності торговців і заморожування активів інвестиційних

фондів. Говорити про ефективність цього нововведення в Міндоходів поки вважають передчасним. Але торговці вважають, що бажані 600 млн. грн., які планували отримати в ході реалізації реформи, навряд чи надійдуть в скарбницю держави. При цьому вони відзначають збільшення кількості схемних угод на біржі” [4].

На підставі цих фактів можна дійти висновку, що застосування особливого податку в існуючому варіанті себе не виправдало. Відтак постає: 1) завдання-мінімум – удосконалення (наскільки це можливо у межах акцизного податку) норм, що визначають зміст і порядок адміністрування особливого податку; 2) завдання-максимум – відміна особливого податку та можлива заміна його податком на трансфертні операції з цінними паперами, на кшталт податку Тобіна [5].

Аналіз проблем оподаткування акцизним податком (збором) має глибоку історію, яка своїм корінням проникає у соціалістичне минуле нашої країни. Однак ці дослідження не висвітлюють особливий податок на операції з відчуження цінних паперів та операції з деривативами, оскільки останній не має жодного стосунку до акцизу. Адже за своїм змістом особливий податок – це “податок з обігу” (податок на продаж) цінних паперів. Тому перші статті з цього питання почали з’являтися в електронних засобах масової інформації та періодичних виданнях лише з середини 2012 року. Авторство таких публікацій належить економістам і юристам, а також фахівцям професійних об’єднань фондового ринку, які намагалися попередити або хоча б прокоментувати невідворотні негативні наслідки від запровадження цього податку та звертали увагу на його очевидні недоліки і правові колізії. Це такі автори, як Л. Белкін [6], А. Гаврилюк [7], Т. Крюкова [8], О. Кушина [9], Д. Леонов [10], В. Мосійчук [11], Т. Осійчук [12], О. Чепур [13] та ін. Водночас, низка проблем щодо змісту та прак-

тичного застосування особливого податку, вимагають подальшого аналізу норм Податкового кодексу, які регулюють його застосування й адміністрування, та вироблення пропозицій, спрямованих на виправлення ситуації, що склалася на фондовому ринку в частині його оподаткування акцизом з обігу цінних паперів.

Метою статті є аналіз підходів, закладених в Податковому кодексі України щодо оподаткування операцій із відчуження цінних паперів і операцій з деривативами з погляду відповідності особливого податку основним ознакам акцизу, обґрунтування змін до Податкового кодексу з метою усунення суперечностей в оподаткуванні операцій з цінними паперами особливим податком.

Ідея запровадження особливого податку на операції з відчуження цінних паперів та операції з деривативами має завдячувати Звіту Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку (далі – Комісія) за 2011 р., у якому було оприлюднено загальний обсяг операцій з цінними паперами в сумі 2 147 млрд. грн. [14]. Враховуючи, що за операціями з торгівлі цінними паперами у 2011 р. було загалом сплачено податку на прибуток в розмірі “лише” 152 млн. грн. [15], в ДПАУ визріла думка про масову тінізацію фондового ринку та широкомасштабні ухилення його учасників від оподаткування. Відтак з’явилася ідея обкласти ринок “оброком” у вигляді податку з обігу цінних паперів за ставкою 3 відсотки від суми операції. Шанс отримати з ринку методом прямого оподаткування непрямим податком 60 млрд. грн. (2 трлн. грн. x 3 %) вже протягом 2013 р. затьмарив голову прихильникам цієї концепції. Однак виявилось, що запровадження “податку з обігу” потребує змін до Податкового кодексу, які стосуються “елементів податків та зборів”, а отже згідно з “принципом стабільності” “...не можуть вноситися пізніше як за шість

місяців до початку нового бюджетного періоду, в якому будуть діяти нові правила та ставки”. При чому, “...податки та збори, їх ставки, а також податкові пільги не можуть змінюватися протягом бюджетного року” [16, пп. 4.1.9, п. 4.1 ст. 4].

Таким чином, стало зрозуміло, що упровадити наприкінці 2012 р. принципово *новий податок* з 1 січня 2013 р. неможливо з формальних підстав. Крім того, запровадження податку з обігу (податку з продажу) призводило до подвійного оподаткування одного і того ж об'єкта, а отже вимагало одночасного перегляду умов застосування податку на прибуток.

Тотальний опір, отриманий ДПАУ з боку платників податку – учасників фондового ринку, не дозволив з першої спроби втілити в життя таку “податковомістку”, але юридично уразливу концепцію. Тому податкові органи вдалися до іншого кроку, а саме: пішли шляхом розширення уявлень про об'єкт оподаткування акцизним, тобто “старим”, податком. Хоча, якщо дотримуватись правових позицій, цей хід також пов'язаний з порушенням принципів податкового законодавства, оскільки стосується упровадження “нових правил та ставок” оподаткування, які також слід приймати не пізніше, ніж за шість місяців до початку нового бюджетного року. І все ж всупереч формальній логіці та здоровому глузду, зміни до Податкового кодексу було внесено Законом від 06.12.2012 р. № 5519-VI, і з 3 січня 2013 р. вони набули чинності, хоча максимальну ставку податку вдалося знизити з 3 до 1,5 відсотка [17].

Згідно з підпунктом 14.1.4 пункту 14.1 статті 14 Податкового кодексу України “акцизний податок – (1) непрямий податок на споживання окремих видів товарів (продукції), (2) визначених цим Кодексом як підакцизні, що (3) включається до ціни таких товарів (продукції), [а також особливий по-

даток на операції з відчуження цінних паперів та операцій з деривативами]” (пунктуація наша – А.Ф) [16, пп. 14.1.4, п. 14.1 ст. 14]. Таким чином, новий об'єкт оподаткування було віднесено до складу акцизного податку шляхом штучного підведення цінних паперів та деривативів під визначення підакцизних товарів без включення їх до переліку таких товарів, який міститься в статті 15 Податкового кодексу, в порушення загальної методології конструювання цього податку. Невідповідність особливого податку основним ознакам акцизу полягає в наступному.

По-перше, цінні папери не належать до товарів (продукції), споживання яких підлягає оподаткуванню акцизним податком. Споживання – це використання суспільного продукту в процесі задоволення економічних потреб – виробничих або невиробничих. В процесі споживання продукція знищується або використовується за прямим призначенням: алкогольні напої випивають; тютюнові вироби викурюють; паливні матеріали спалюють тощо. Таким чином, досягається однократне оподаткування відповідних товарів. Цінні папери не знищують, хіба що в момент їх погашення. Однак перебування цінних паперів в обігу, що є їх природною ознакою, призводить до багатократного оподаткування одного й того ж об'єкта і, як наслідок, кумулятивного накопичення особливого податку з кожною операцією відчуження цінного паперу у собівартості його придбання.

По-друге, особливий податок не пов'язаний з підакцизними товарами. Згідно з підпунктом 14.1.145 пункту 14.1 статті 14 “...підакцизні товари (продукція) – товари за кодами згідно з УКТ ЗЕД, на які цим Кодексом встановлено ставки акцизного податку”. На цінні папери ставки особливого податку встановлено, однак до

вичерпного переліку підакцизних вони не потрапили.

Відповідно до пункту 15.1 статті 15 "... до підакцизних товарів належать:

- спирт етиловий та інші спиртові дистильовані, алкогольні напої, пиво;
- тютюнові вироби, тютюн та промислові замітники тютюну;
- нафтопродукти, скраплений газ;
- автомобілі легкові, кузови до них, причепа та напівпричепа, мотоцикла" [16, п. 15.1 ст. 15].

Метою оподаткування підакцизних товарів, окрім фіскального результату, є обмеження споживання відповідної продукції, що завдає шкоди здоров'ю людини (алкогольні та тютюнові вироби), довкіллю (продукти спалювання нафти та газу, шкідливі викиди автотранспорту), а також формування джерела коштів для подолання негативних наслідків від споживання підакцизних товарів.

Серед цього переліку цінних паперів немає, отже вони не є підакцизним товаром. Цінні папери в процесі обігу не мають кінцевого споживання, окрім моменту погашення, вони не завдають шкоди населенню чи довкіллю, їх обіг не вимагає фінансування заходів з усунення негативних наслідків.

По-третє, акцизний податок включається до ціни підакцизних товарів (продукції) і, відповідно, збільшує їх вартість. На відміну від "класичного" акцизу, особливий податок не включається до ціни цінного паперу, а лише позначається на витратах інвестора – продавця, тобто на "собівартості" цінного паперу, внаслідок чого на суму акцизного податку зменшується інвестиційний прибуток. Оскільки прибутковість кожного цінного паперу має свій рівень, існує межа, за якою операція відчуження стає збитковою, а отже економічно недоцільною. Як наслідок, застосування акцизу "на обіг" цінних паперів призводить до зниження інвестиційної привабливості цінних паперів, економічного

обмеження кількості потенційно можливих операцій з їх продажу та до втрати ними конкурентних позицій відносно інших фінансових інструментів на ринках капіталу, передусім, перед банківськими депозитами.

Усунення невідповідностей особливого податку основним ознакам акцизу потребує:

1) встановлення єдиного моменту виникнення зобов'язань за особливим податком для забезпечення однократного його застосування та унеможливлення накопичення в "собівартості" цінного паперу;

2) включення цінних паперів та деривативів до переліку підакцизних товарів для приведення особливого податку у відповідність з визначенням акцизного податку;

3) віднесення акцизного податку до загальних витрат платника податку з метою зниження його негативного впливу на прибутковість операцій з торгівлі цінними паперами.

Згідно з Податковим кодексом за операціями з відчуження цінних паперів та операцій з деривативами податок справляється у розмірі:

– 0 відсотків від суми операції з продажу на фондовій біржі цінних паперів, за якими розраховується біржовий курс, відповідно до вимог, встановлених Комісією, за погодженням з Мінфіном;

– 0 відсотків від суми операції з деривативами на фондовій біржі;

– 0,1 відсотка від суми операції з продажу поза фондовою біржею цінних паперів, що перебувають у біржовому реєстрі;

– 1,5 відсотка від суми операції з продажу цінних паперів поза фондовою біржею, що не перебувають у біржовому реєстрі;

– 5 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян за укладений дериватив (контракт) поза фондовою біржею [16, ст. 215].

Умовно фондовий ринок можна розподілити на чотири сегменти, в яких застосовуються різні ставки податку (рис. 1).

Операції на фондовій біржі з цінними паперами, за якими розраховується біржовий курс – 0 відсотків	Операції на фондовій біржі з цінними паперами, за якими не розраховується біржовий курс – ставка відсутня
Операції поза фондовою біржею з цінними паперами, що перебувають у біржовому реєстрі – 0,1 відсотка	Операції поза фондовою біржею з цінними паперами, що не перебувають у біржовому реєстрі – 1,5 відсотка

Рис.1. Застосування ставок особливого податку в різних сегментах фондового ринку*

* Складено автором на основі відповідних норм Податкового кодексу України.

При більш прискіпливому погляді на сферу застосування ставок особливого податку впадає в очі принаймні три суперечності.

1. Ставки податку не покривають усю площину фондового ринку: за межами їх дії опиняється біржовий ринок цінних паперів, за якими не розраховується біржовий курс.

Яку ставку податку застосовувати в цьому сегменті фондового ринку (0, 0,1 чи 1,5 відсотка), Податковий кодекс відповіді не дає. А як відомо, якщо норма закону припускає неоднозначне (множинне) трактування прав та обов'язків платників податків або контролюючих органів, внаслідок чого є можливість прийняти рішення на користь як платника податків, так і контролюючого органу, в дію вступає принцип презумпції правомірності рішень платника податку, а остаточне рішення приймається на користь платника податку [16, пп. 4.1.4 п. 4.1 ст. 4; п. 56.21 ст. 56]. Отже, оскільки оподаткування цього сегменту ринку не врегульоване, щодо операцій, які здійснюються в його межах, можна застосовувати будь-які ставки за рішенням платника податку.

2. Сфера застосування ставки 0 відсотків на біржовому ринку стосується цінних паперів, за якими розраховується біржовий курс, тоді як ставка 0,1 відсотка за операціями на позабіржовому ринку застосовується до цінних паперів, що перебувають у біржовому реєстрі.

Тут очевидно є відсутність прямої кореспонденції між переліками цінних паперів, на які поширюється дія пільгової (0 відсотків) та зниженої (0,1 відсотка) ставок податку, і має місце лише більша чи менша зона їх збігу (рис. 2).

Як відомо, біржовий курс розраховується не лише за цінними паперами, що перебувають в реєстрі (в першому та другому рівнях лістингу), але й за позалістинговими цінними паперами, тобто за межами реєстру. Водночас, поточний біржовий курс розраховується не за всіма лістинговими паперами, а лише за їх частиною. Таким чином, перелік цінних паперів, включених в біржовий реєстр, який надає право на застосування ставки податку 0,1 відсотка за позабіржовими операціями, і список цінних паперів, за якими розраховується біржовий курс, що надає право на застосування ставки 0 відсотків за біржовими угодами, – не тотожні переліки. Тоді як за законами формальної логіки та юридичної техніки це мав би бути один і той же список.

3. Нарешті, щодо операцій з деривативами застосовується третій підхід: ставки податку у цьому разі розмежовані лише за місцем виконання операції: на біржі чи поза нею, і не залежать від "ринкового статусу" цінного паперу, що є базовим активом деривативу. При цьому, з об'єкта оподаткування виключено "операції з деривативами, ...що

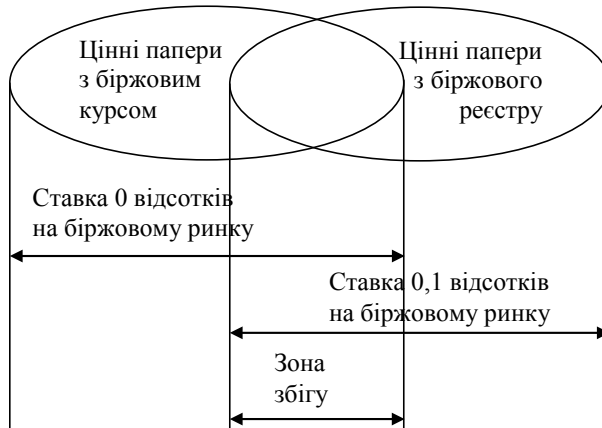

Рис. 2. Співвідношення сегментів фондового ринку, щодо яких застосовуються пільгова та знижена ставки податку*

* Складено автором на основі відповідних норм Податкового кодексу України.

здійснюються на міжбанківському ринку деривативів” [16, пп. 213.1.7 п. 213.1 ст. 213].

З погляду інтересів учасників ринку будь-яке “зниження” податкового навантаження слід вітати, однак визначення в Податковому кодексі поняття “міжбанківський ринок деривативів”, під яким “розуміється сукупність відносин у сфері торгівлі деривативами між банками, між банками та їхніми клієнтами (у тому числі банками-нерезидентами), між банками і Національним банком України, а також Національним банком України і його клієнтами” [16, пп. 213.1.7 п. 213.1 ст. 213], виглядає штучно притягнутим, адже “міжбанк” – це позабіржовий ринок. Водночас зрозуміло, що “банківські” деривативи нічим особливим не відрізняються від “фондових” деривативів, тоді як міжбанківський ринок не належить до організованого сегмента ринку цінних паперів. Тому доводиться констатувати, що банки як торговці цінними паперами отримали ще одну “фору” в професійній діяльності на ринку цінних паперів перед “чистими” торговцями.

Загалом же підхід за місцем проведення операції уявляється єдино правильним для застосування чи звільнення її від осо-

бливого податку. Головним критерієм розмежування операцій з відчуження цінних паперів та операцій з деривативами, які підлягають оподаткуванню, які звільнені від оподаткування або на які поширюється ставка 0 відсотків, має бути місце виконання угоди (біржовий чи позабіржовий ринок), незалежно від того, чи розраховується біржовий курс за таким цінним папером.

Особливий податок упроваджувався з тією метою, що він: а) стимулюватиме здійснення операцій з цінними паперами на організованому ринку; б) мінімізуватиме обсяги операцій, спрямованих на неконтрольоване виведення валютних коштів за кордон; в) обмежить випадки конвертації безготівкових коштів у готівку з використанням цінних паперів; г) унеможливить ухилення від оподаткування доходів за операціями з цінними паперами.

На жаль, проголошені цілі так і залишилися порожніми деклараціями, оскільки вони не знайшли втілення в чіткому викремленні інструментів, установ (інституцій) та операцій, які звільнені від оподаткування. Натомість, має місце хаотичне нагромадження переліків, що формувалися зокрема і з урахуванням інтересів

окремих лобістських груп. При цьому застосовувалися декілька різнопорядкових критеріїв: (1) вид інструмента; (2) особа емітента; (3) зміст операції; (4) особа інвестора; (5) місце виконання операції (табл. 1).

В результаті багатоетапної “фільтрації” об’єктів оподаткування особливим податком в процесі підготовки змін до Податкового кодексу основними їх “жертвами” виявилися підприємства реальної економіки та корпоративні цінні папери: акції публічних, відкритих та закритих товариств, облігації підприємств (крім цільових), звичайні іпотечні облігації (крім облігацій, емітованих фінансовою установою, більше ніж 50 відсотків корпоративних прав якої належать державі або державним банкам), векселі, а також акції корпоративних інвестиційних фондів.

Якщо не ставитися до ринку цих паперів упереджено як до місця здійснення шахрайських операцій, а розглядати його як джерело інвестицій для вітчизняних підприємств, напрошується резонне питання, чи не звелику ціну доведеться сплачувати корпоративному сектору економіки у вигляді втрати майбутніх інвестицій за доволі сумнівні обсяги надходжень до державного бюджету особливого податку та непрофесіоналізм розробників проекту його запровадження.

Поквапливість, з якою готували і приймали законопроект, та відсутність чіткого визначення функції особливого податку як регулятора фондового ринку вказують на підпорядкування його запровадження вирішенню фіскальних завдань наповнення дохідної частини бюджету “за будь-

Таблиця 1

Критерії звільнення операцій від оподаткування особливим податком*

Критерій	Об’єкти та суб’єкти, звільнені від оподаткування
Вид інструмента	Державні, муніципальні цінні папери, цінні папери, гарантовані державою, цінні папери, емітовані НБУ, Мінфіном, ДІУ, звичайні іпотечні облігації, емітовані фінансовою установою, більше ніж 50 відсотків корпоративних прав якої належать державі або державним банкам, інвестиційні сертифікати, сертифікати ФОН, цільові облігації підприємств, виконання зобов’язань за якими здійснюється шляхом передачі об’єкта (частини об’єкта) житлового будівництва [16, пп. 213.2.3]. Ощадні (депозитні) сертифікати, акції приватних акціонерних товариств, корпоративні права в іншій, ніж цінні папери, формі, цінні папери, корпоративні права в іншій, ніж цінні папери, формі, емітовані нерезидентами [16, пп. 212.1.9]
Особа емітента	Операції між емітентом та платником податку з викупу та повторного продажу за грошові кошти, розміщення, погашення, конвертації емітентом цінних паперів власного випуску [16, пп. 213.2.4]. Операції емітента цінних паперів ІСІ відкритого типу, а саме операції з розміщення, погашення, викупу та повторного продажу [16, пп. 213.2.5]
Зміст операції	Операції щодо здійснення внеску до статутного капіталу, а також операції за участю векселедавця, заставодавця та іншої особи, що видала ордерний або борговий цінний папір, з видачі та погашення цих цінних паперів [16, пп. 213.2.4]
Особа інвестора	Центральні органи виконавчої влади та їх територіальні органи, державні установи та організації - не суб’єкти підприємницької діяльності [16, пп. 212.1.9]. Операції, що здійснюються особою, яка проводить клірингову діяльність та виконує функцію центрального контрагента відповідно до вимог Закону України “Про цінні папери та фондовий ринок”, та операцій з цінними паперами та іншими фінансовими інструментами, які здійснюються особою, яка проводить клірингову діяльність, з метою забезпечення виконання зобов’язань перед учасниками клірингу [16, пп. 213.2.6]. Операції НБУ на позабіржовому ринку, пов’язані з виконанням ним своїх функцій [16, пп. 213.2.7]
Місце виконання	Операції з продажу на фондовій біржі цінних паперів, за якими розраховується біржовий курс, відповідно до вимог, встановлених НКЦПФР, за погодженням з Мінфіном України [16, пп. 215 ¹ -1.1.1]. Операції з деривативами, ...що здійснюються на міжбанківському ринку деривативів [16, пп. 213.1.7]

* Складено автором на основі відповідних норм Податкового кодексу України.

яку ціну”, але аж ніяк не задля “очищення” його від “пороків”.

Якщо ж метою застосування особливого податку є збільшення обсягу операцій з цінними паперами на організованому ринку, не зрозуміло, чому до переліку інструментів, що підлягають оподаткуванню, потрапили векселі, акції відкритих інвестиційних фондів та деякі інші цінні папери, які не допускаються до обігу на фондових біржах взагалі?!

Також не зрозуміло, чому акції корпоративних інвестиційних фондів відсутні в переліку цінних паперів, звільнених від оподаткування, тоді як інвестиційні сертифікати пайових інвестиційних фондів включені до цього переліку, хоча економічні функції та сфери обігу цих інструментів збігаються.

Немає логічного пояснення поширення особливого податку на операції з цінними паперами, які не можна використовувати для маніпулювання цінами, ухилення від оподаткування податком на прибуток чи конвертації безготівкових коштів у готівку. Насамперед, це стосується операцій з активами недержавних пенсійних фондів та з коштами спільного інвестування ІСІ, розміщеними в цінні папери. Адже операції з такими активами (коштами) звільнені від податку на прибуток і здійснюються за звичайними цінами, та не передбачають оподаткування доходу аж до моменту його отримання учасником фонду (пенсійного, інвестиційного).

Позбавлене будь-якого сенсу також оподаткування операцій з викупу (погашення) емітентом корпоративних цінних паперів (акцій та облігацій підприємств) та акцій інститутів спільного інвестування на боці продавця. Адже такий викуп здійснюється лише поза межами біржі і відбувається за звичайними (ринковими, розрахунковими) цінами, рівень яких визначається або умовами випуску цінних паперів (облігації підприємств), або незалежним оцінювачем чи біржовим курсом (акції акціонерних товариств), або

за вартістю чистих активів у розрахунку на один цінний папір, що перебуває в обігу (цінні папери ІСІ). Відтак має місце податкове покарання невинуватих при тому, що змінити ситуацію для застосування нульової або навіть зниженої (0,1 відсотка) ставки податку в усіх цих випадках у власника цінних паперів можливості немає.

Мінфін як орган, який згідно з Кодексом погоджує вимоги, що встановлюються НКЦПФР до визначення біржового курсу цінних паперів, що перебувають в обігу на фондовому ринку, під тиском Міндоходів доклав максимум зусиль до того, щоб звести розуміння організованого ринку до кола декількох десятків цінних паперів, за якими розраховується біржовий курс за новими правилами, із майже трьох тисяч тих, що перебувають у біржових списках. Зокрема, на кінець 2012 р. у біржових списках 10 українських бірж перебували випуски 2963 цінних паперів, з яких лише 681 цінний папір входив до біржового реєстру (I та II рівнів лістингу), а перелік цінних паперів, за якими розраховувався біржовий курс, був ще вужчий [18, 17].

Таким чином, стає очевидним, що метою застосування акцизного податку є не максимальне залучення цінних паперів на фондову біржу, а штучне звуження поняття організованого (біржового) ринку для отримання максимальних надходжень особливого податку до бюджету. Звідси випливає загальний висновок про домінування фіскальної складової акцизного податку над його функцією “асенізатора” фондового ринку.

Поточна ситуація, що склалася в цій сфері податкових відносин, тим більш небезпечна, що Податковий кодекс в чинній редакції не дозволяє використовувати окремі його норми для повноцінного і зрозумілого адміністрування особливого податку.

Це стосується операцій, які виконують на організованому ринку з цінними паперами, за яким розраховується біржовий курс,

оскільки до останнього часу була відсутня методика його розрахунку, погоджена з Мінфіном. Неврегульованим залишається оподаткування операцій із цінними паперами в сегменті організованого ринку в частині цінних паперів, що перебувають в біржовому реєстрі, за якими поточний біржовий курс не визначено. Станом на піврічну дату відсутня затверджена в установленому порядку Декларація з особливого податку на операції з відчуження цінних паперів та операції з деривативами. Нез'ясованим залишається питання виконання функцій податкового агента професійним торговцем цінними паперами у разі відсутності його доступу до коштів клієнта, необхідних для сплати особливого податку та деякі інші питання.

Проведене дослідження змісту окремих норм Податкового кодексу України та адміністрування особливого податку дає підстави для наступних висновків і рекомендацій.

1. Особливий податок не відповідає основним ознакам акцизного податку, оскільки за своїм змістом це не акциз, а податок з обігу цінних паперів: з певними застереженнями його можна було б визначати як окремий самостійний податок, але не як різновид акцизного податку.

2. Адміністрування особливого податку довело його неефективність як джерела додаткових надходжень до бюджету та шкідливість за наслідками впливу на фондовий ринок.

3. Практика застосування особливого податку засвідчила конфліктність та суперечливість багатьох норм, які регулюють його адміністрування, що стало наслідком поспішної підготовки та прийняття проекту змін до Податкового кодексу України без належної правової експертизи та редагування.

4. Має місце неготовність законодавства з питань оподаткування до застосування особливого податку в повному обсязі, що породжує багато питань, на які немає відповіді.

З метою зниження негативного впливу особливого податку на подальший розвиток фондового ринку й усунення суперечностей у застосуванні відповідних норм Податкового кодексу необхідно:

а) скасувати зміни, внесені до Податкового кодексу України Законом № 5519-VI, в частині упровадження особливого податку як такого, що не відповідає методології та юридичній техніці побудови податкового законодавства, змісту акцизного податку та негативно позначається на ліквідності фондового ринку;

б) вивчити досвід застосування трансфертного податку як інструменту регулятивного впливу податкового законодавства на фінансові операції у разі запровадження трансфертного оподаткування в країнах ЄС;

в) у випадку визнання доцільності упровадження трансфертного оподаткування визначити сферою застосування такого податку операції з відчуження цінних паперів, що здійснюються на позабіржовому ринку за участю нерезидентів;

г) установити, що платником податку є продавець цінних паперів, який може (за згодою сторін) укласти договір з професійним торговцем цінними паперами, включаючи банк, про виконання функцій податкового агента.

Реалізація запропонованого підходу дозволить звільнити ринок цінних паперів від неадекватного оподаткування, яке завдає більше шкоди, ніж приносить користі державі, її економіці та фінансовому сектору.

Література

1. Вікіпедія: Джейс Тобін [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/%C4%E6%E5%E9%EC%F1_%D2%EE%E1%B3%ED

2. Акциз зриває збір // Коммерсантъ-Україна, 20 травня 2013 р. – № 79 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.>

bnwes.info/buhgalteriya/novosti-sayta-2013/aktsiz-zrivaie-zbir-5377.html

3. Миндоходов хочет ввести 3 %-ный налог с инвестиций свыше 1 млн. грн. // *Дзеркало тижня. Україна*. – 4 жовтня. – 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zn.ua/ECONOMICS/mindohodov-hochet-vvesti-3-nyu-nalog-s-investiciy-svyshe-1-mln-grn-130326_.html

4. Торги под давлением. Акцизный податок змінює роботу ринку цінних паперів // *Коммерсантъ Украина*. – № 60 (1 763). – 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kommersant.ua/doc/2165848>

5. Глинський Д. Дослідження на тему: “Податок на фінансові операції у країнах Європейського Союзу” // Європейський центр інформаційної підтримки, 19 грудня 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://euinfocentre.rada.gov.ua/euinfocentre/control/uk/publish/article?art_id=48003&cat_id=45657

6. Белкін Л. Податкові наслідки операцій з корпоративними правами. Особливості закону № 5519-VI // *Юридична газета*. – № 03-03 (345-36). – 2013. – С. 40–43 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://etalon.co.ua/publikaciyi00003.html>

4. Гаврилюк А. Особливий податок на операції з відчуження цінних паперів та операції з деривативами, або Акциз на операції з цінними паперами та деривативами // *Матеріали VI щорічної конференції корпоративних юристів (юрисконсультації)*. – м. Київ, 19 квітня 2013 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uba.ua/documents/doc/gavryliuk_andriy.pdf

8. Т. Крюков. Податкова акція. Новий збір прирівняє продаж цінних паперів до торгівлі тютюном і алкоголем // *Закон і бізнес*. – №4 (1094). – 26.01–01.02.2013 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/14010-noviy_zbir_pririvnyae_prodash_cinnih_paperv_do_torgivli_tyu.html

9 Кушина Е. Ценные бумаги: акцизный налог с неподакцизных товаров // *Бухгалтерия*. – № 7 (1046). – 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.buhgalteria.com.ua/Hit.html?id=3156>

10. Леонов Д. Биржа как оптимизационная площадка // *Економічна правда*. – 05.11.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/rus/columns/2012/11/5/342471/>

11. Маразми, новини податків // *Книга маразмів України*. – Глава IV. – 09.01.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.marazm.org.ua/tax/4_238.html

12. Осійчук Т. Акцизный податок на операції з цінними паперами: актуально про головне // *ЮРОТАТ. Юридическое бюро*. 31.01.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jurotat.com/ru/blog/>

13. Чепур О. Операційне втручання. Податковий кодекс України не став на заваді введенню особливого податку на операції з відчуження цінних паперів та операції з деривативами // *Український юрист*. – № 12. – Січень-лютий 2013 [Електр. ресурс]. – Режим доступу: http://gryphoninvest.com.ua/uk/assets/images/news/WORK_16_18_01.pdf

14. Український фондовий ринок – 2011: впевненість, стійкість та зростання // *Звіт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку за 2011 рік* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nssmc.gov.ua/user_files/content/58/1340015412.pdf

15. Ринок цінних паперів на 89 % в тіні і використовується як інструмент схемних угод [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fundmarket.ua/news/rynok-zyennyh-butag-na-89-v-tyeni-i-ispolzuyetsya-kak-instrument-shyemnyh-sdyelok-20121001131252/>

16. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17>

17. Закон України “Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо подальшого удосконалення адміністрування податків і зборів” від 06.12.2012 р. № 5519-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5519-17>

18. Річний звіт НКЦПФР за 2012 рік: Інновації для розвитку ринку // *НКЦПФР*. – К., 2013. – 85 с.